

Gudrun Aspel - ridder af den folkelige oplysning

Af Jon Høgh

Titlen på denne artikel er delvis forkert.

De var nemlig to fra begyndelsen, hvor Folkeuniversitetscentret Skærum Mølle tog sin begyndelse i 1986. Gudrun Aspel betragtede stedet som ideelt til udbredelse af folkeoplysningen.

Som bestyrelsesformand blev hun den ene drivkraft. Anna Elise Villemoes blev som centerleder og ejer af stedet, med interesse i at bevare stedets historiske værdi, den anden.

De var på lige fod *riddere af den folkelige oplysning*. Et udtryk, som Gudrun Aspel godt kan lide.

'Skriv nu ikke for meget!' sagde Gudrun Aspel til mig, da jeg for nylig besøgte hende. Hun vil så nødig tale om sig selv, og hun vil absolut ikke fremhæve sig selv. Det finder hun ikke grund til, fordi hun, som hun siger, aldrig har stået alene, når hun arbejdede med de mange ideer, som hun gerne så realiseret.

Hun har nemlig altid henvendt sig til dygtige fagfolk på mange videnskabelige fagområder. De blev hendes samarbejdspartnere, både på planlægningsmøder og oftest også som foredragsholdere.

Gudrun Aspel ved godt, hvad hun skylder dem. Og de ved også alle sammen, hvad de skylder hende.

Fra Råsted

Hun blev født i Råsted V. Skole som datter af Elisabeth og lærer Laurits Peter Aspel.

Efter endt skolegang blev hun optaget på Struer Statsgymnasium, som hun forlod med studentereksamen i 1953.

I 1956 tog hun lærereksamen fra Emdrupborg Seminarium. I 1957 blev hun ansat på Emdrupborg Forsøgsskole. Her havde hun sit virke indtil 1963, da hun blev adjunkt og studievejleder på Herning Seminarium.

Gudrun Aspel søgte stadig nye udfordringer, og i 1970 blev hun amanuensis og lektor på Danmarks Lærerhøjskole, hvor hun tillige var medlem af konsistorium og Lærerhøjskolens forskningsudvalg i perioden 1975 til '83, de sidste tre år

To ildsjæle, Anna Elise Villemoes og Gudrun Aspel, der sammen skabte Folkeuniversitetscentret Skærum Mølle.

som formand for forskningsudvalget. Samtidig hermed engagerede hun sig i folkeuniversitetsarbejdet; hun var således stærkt involveret i oprettelsen af folkeuniversitetskomitéer i Herning, Skive og i hjem-sognet Råsted.

Fra 1981 til '86 beklædte hun formandsposten for Folkeuniversitetsudvalget, hvorefter hun sammen med Anna Elise Villemoes indledte sit nok væsentligste livsværk, stiftelsen og oprettelsen af Folkeuniversitetscentret Skærum Mølle.

Ikke kun vestjyder

Gudrun Aspels niece, journalist Annette Schiøler, skriver smukt i en artikel i anledning af Gudrun Aspels 90-års fødselsdag den 9. juli i år:

'Med dette initiativ kastede de to sjælsvenner sig ind i en langstrakt, sej og endnu uafsluttet indsats for, at også vestjyder langt fra universitetsbyerne kunne svare nej på spørgsmålet: "Er lyset for de lærde blot ..."

Nu er det absolut ikke kun vestjyder, der betræder havestierne og overnatningsværelsernes gange. Folk

kommer hertil alle steder og langvejsfra. Ukendte som offentligt kendte".

Kronjuvelerne på værket er renoveringen den gamle lade til brug for koncerter, foredrag og møder, samt "Huset for sten og stjerner", som kunstneren Per Kirkeby, i respekt for stedets ånd, gratis udførte tegningerne til.

For disse unikke bedrifter, men også for alt det andet, modtog Gudrun Aspel og Anna Elise Villemoes Dannebrogordenen i 2007.

Et meget betydningsfuldt menneske

'Hvorfor vil du skrive om mig?' spurgte Gudrun Aspel mig, da jeg besøgte hende. Jeg svarede, at det ville jeg, fordi hun er et meget betydningsfuldt menneske.

Betydningsfulde er vi nok alle, men Gudrun Aspel er det rigtigt nok i særdeleshed i folkeoplysningens tjeneste. Jeg har selv oplevet det i forbindelse med flere afholdte og godt besøgte foredragsseminarer på Skærum Mølle om digterne St. St. Blicher, ved Erik Harboe,

og Martin A. Hansen, ved Anders Thyrring Andersen. Strålende dage under Gudrun Aspels overordnede ledelse.

Med til billedet hører også at omtale det weekend-seminar om den ikke kendte midtjyske digter, Jørgen Nielsen, som Folkeuniversitetet ikke kunne realisere på grund af manglende tilslutning.

Som foredragsholdere var der ellers tilsagn fra bl.a. to store kendere af digteren – mag.art. i litteraturhistorie, nu sognepræst i Vor Frue Sogn, Aarhus, Anders Thyrring Andersen og daværende litterær direktør på Gyldendal, Johannes Riis.

Til skuffelse for alle blev seminaret aflyst. Men, stædig som hun er, gav Gudrun Aspel ikke op. Hun fik en aftale i stand med Johannes Riis om, at han skulle holde et foredrag på Skærum Mølle senere om Jørgen Nielsen. Foredraget blev holdt i en fyldt foredragssal på 1. sal i hovedbygningen.

Også den dag var en glædelig og indholdsrig dag på Anna Elise Villemoes' og Gudrun Aspels Folkeuniversitetscenter.

Nyt museumscenter i Thyborøn

Af Knud Jakobsen

For Gert Normann Andersen gik et stort ønske i opfyldelse, da han i 2015 åbnede Sea War Museum Jutland og året efter indviede mindeparken for Jyllandsslaget.

Begge ligger i Thyborøn, som dermed fik et stort turistmæssigt løft.

Sea War Museum havde sidste år 22.000 betalende gæster, hvoraf over halvdelen kom fra udlandet.

Det nye museum var indrettet i et par af Vandbygningsvæsenets gamle bygninger og kom hurtigt i pladsnød. Den nybagte museumsdirektør ønskede at udvide, men planerne blev bremset af Lemvig Kommune og Realdania, som ville bestemme, hvordan en ny tilbygning skulle se ud, og hvordan den skulle indrettes. Parterne talte sig længere og længere fra hinanden, og til sidst opgav Gert Normann Andersen at udvide Sea War Museum og købte sammen med sit firma det nærliggende Kystcenter på nabo-grunden. Det er på 5000 kvm. og blev i år 2000 opført for 45 mio. kroner, men blev aldrig den succes, initiativtagerne drømte om.

Nu skal det for alvor trække gæster til Thyborøn. Centret har gennemgået en større ombygning og Gert Normann Andersen har travlt med at indrette et historisk maritimt center med flere museer under samme tag.

Der bliver et stort forlismuseum, som fortæller om spektakulære

forlis i historien, et virtuelt museum, der fortæller om og viser fantastiske vrage på Østersøens bund, og et eksplosionsmuseum, som især fortæller om de mange søminer, som har kostet uendeligt mange søfolk livet.

Hertil kommer et museum om hvalfangst, flere maleriudstillinger, et dykkermuseum, som indrettes af Dykkerhistorisk Selskab, og et stort forskningsbibliotek med maritime bøger. Sidstnævnte har fået støtte af boghandler Henning Clausens fond og overgår alt, hvad der ellers findes af den slags i Danmark.

Det nye museumscenter får et cafe-terea, som med en beliggenhed på første sal får en enestående udsigt ud over Mindeparken for Jyllandsslaget. I tilknytning hertil er der indrettet en stor multisal, der kan bruges til særudstillinger, foredrag og lignende. Salen er så stor, at der uden problemer kan være 200 tilhørere til et foredrag eller en konference.

Gert Normann Andersen og hans hjælpere er i fuld gang med at stille udstillingerne op i det nye center, men opgaven er så omfattende, at åbningen først vil finde sted i foråret 2025.

Startede i 1972

Da Gert Normann Andersen i 1972 startede Jydsk Dykkerfirma, var det med en sammensparet startkapital

Gert Normann Andersen foran det 5000 kvm store nye museumscenter i Thyborøn.

på 4000 kr. og ham selv som den eneste ansatte.

I dag er JD-Contractor et af verdens førende subsea-firmaer med mange specialister, en stor flåde af specialskibe og opgaver over hele verden, og selv er Gert Normann Andersen blevet en velhavende mand.

Han er fyldt 76 år og kunne med god samvittighed læne sig tilbage og nyde frugterne af et succesrigt arbejdsliv. Hvorfor er han gået i gang med at opbygge endnu et museum?

Den korte forklaring er, at han kan ikke lade være. Han har hele sit liv været dybt optaget af historien og har som dykker selv udforsket store dele af den. Det er således hans fortjeneste, at St. George blev

udgravet og fik sit eget museum i Thorsminde.

”Vores nye museum bliver helt fantastisk. Vi har så mange gode historier, som ikke findes andre steder, og jeg er ikke i tvivl om, at det nok skal blive en succes. Vi kommer til at trække mange gæster til Thyborøn. Det betyder ikke, at det nye museum også kommer til at give overskud. Det er der ingen museer, der gør, men vi satser på, at underskuddet bliver så lille som muligt, så mit firma vil holde hånden under det, når jeg ikke er her længere,” siger Gert Normann Andersen.

Tragedie i Guldforhoved i 1620

Af Bent E. Hansen

I 1620 slog retfærdigheden klo i et par skørlevnere. To personer blev pågrebet på kongelig majestæts gods i Guldforhoved i Bording Sogn. De to personer, som blev pågrebet for skørlevned og løssagtighed, var Christen Andersen og Anne Jensdatter.

Christen Andersen, som var pigens farbror, havde gjort hende gravid, og det var en meget alvorlig forbrydelse. Begge vedgik forholdet. Dog forsøgte pigen i første omgang at forklare, at det var en vejfarende person, som havde gjort hende gravid, men ved barnets fødsel bekendte hun, at det var hendes farbror, der var fader til barnet.

De blev begge arresteret og indsat i fangehullet på Silkeborg Slot. Christen Andersen blev ved lands-tinget i Viborg dømt til døden og henrettet ved halshugning, men forinden måtte han også gøre offentligt skrift i Bording Kirke.

Anne Jensdatter flygtede fra fængslet. De nærmere omstændigheder ved flugten kendes ikke, men måske har hun fået hjælp udefra. Hvordan det senere er gået den stakkels pige, vides ikke. Anne Jensdatter var fængslet første gang fra den 11. november til den 16. november. Da hun havde født barnet, og hun udlagde sin farbror som barnefader, blev de begge fængslet igen den 15. marts.

Hun sad til den 4. april, hvor hun flygtede. Han sad i fængsel til han blev henrettet den 25. april.

Store økonomiske udgifter

Omkostningerne for fængselsophold og domfældelse fremgår af lensregnskabs bilag og udviser store økonomiske udgifter:

Fængselsopholdet kostede 5 rigsdaler.

For en landstingsdom over Christen Andersen og for en opsættelse overfor pigen, som flygtede, skulle betales 2 rigsdaler.

Landstingsskriverens dreng skulle have 8 skilling i drikkepenge, og ridefogeden og hans folk, som bevogtede fangen to nætter i Viborg, skulle have 9 mark. Hr Jacob Skarpretter og hans svende skulle have 3 mark og 4 skilling for at henrette fangen.

Til Hans Mestersvend, som begravede den henrettede på marken nedenfor galgebakken, betales 2

mark. Endvidere skulle Viborg by have 5 mark for leje af sværdet til henrettelsen.

Vi klager ofte i nutiden over store offentlige udgifter, men de forekom altså også for 400 år siden i stor skala. De offentlige omkostninger for de dømte løb i alt op i 7 rigsdaler, 17 mark og 12 skilling – eller næsten 10 rigsdaler.

1 rigsdaler = 6 mark = 96 skilling. 1 1620 kostede en ko 4-6 rigsdaler og en so ca. 2 rigsdaler.

En dagløn for en arbejdsmand var ca. 32 skilling.

Retssagen kostede ca. det, som en arbejdsmand kunne tjene på 3 måneder.

Den sidst halshugning i Danmark blev fuldbyrdet i 1892, og straffen blev afskaffet ved Straffeloven af 1930.

Fejrede 150 års jubilæum en måned før tiden

Af Annete Holm

En af Ringkøbings ældste foreninger, nemlig Ringkøbing Handelsforening, fejrede sit 150-års jubilæum en måned for tidligt. Det mente bestyrelsen, da den gamle forhandlingsprotokol dukkede op i forbindelse med oprydning på byens handelsskole, men hidtil har det været opfattelsen, at foreningen blev stiftet tirsdag den 3. februar 1874.

Det kommer sig af, at det første møde om oprettelse af en handelsforening i Ringkøbing blev holdt tirsdag den 3. februar. De fremmødte var enige om at oprette en forening, og der blev valgt en bestyrelse for det første år.

En måned senere, altså den 3. marts, tegnede flere andre af byens handlende sig som medlemmer, så der var i alt 20. De vedtog det udkast til love, der blev fremlagt, og trak straks i arbejdstøjet, for på mødet blev der til Indenrigsministeriet indsendt en opfordring om, at jernbaneanlægget mellem Holstebro og Ringkøbing måtte fremmes så hurtigt, at strækningen kunne være færdig samme efterår.

Foreningens formål var at stræbe efter at fremme handlen og omsætningen i byen, og som der står *"i Henhold hertil ved Enighed mellem de forskellige Handlende at tilvejebringe en større Medvirken til på forskellige merkantile og kommercielle Foretagenders Fremme, som ogsaa til en solid Handelsbasis's Indførelse."*

Alle, der i byen drev handel eller dermed beslægtet næring, kunne blive medlemmer. Der var møde hver tirsdag aften og generalforsamling den første tirsdag i hvert kvartal. Kontingentet var 3 kroner om året, og blev der overskud, skulle det gå til et understøttelsesfond.

Mistede privilegier

Ringkøbing Handelsforening var nummer 15 i Jylland, og det var ikke uden grund, at de handlende i byerne på den tid sluttede sig sammen i foreninger.

Ved indførelsen af grundloven i 1849 havde de handlende i købstæderne mistet deres privilegier, og i 1857 blev handlen givet fri, dog med det forbehold, at der kun i en vis afstand fra byerne måtte oprettes købmandshandler. Den lov blev torpederet ved oprettelse af brugsforeninger og blev derfor ophævet til sidst.

En af Ringkøbing Handelsforenings første vedtagelser var at lukke butikkerne kl. 7 aften på grundlovsdag, og siden har lukketider jævnligt været til drøftelse på foreningens kvartalsmøder og generalforsamlinger.

Gennem årene har handelsforeningen og dens medlemmer *"været rede til at varetage og fremme enhver sag, der kan gavne og værne om vor handelsstand og vor by"*, som der stod i festskriftet ved 50-års jubilæet.

Handelsskolen

En af de sager, der har haft størst betydning, har været handelsskolen. Allerede i 1886 blev tanken om oprettelse af en handelsskole i Ringkøbing fremsat på et møde i handelsforeningen, og der blev nedsat et udvalg, der skulle udarbejde forslag til en skole for handelslærlinge.

Lærlingeloven af 1889 satte skub i planerne, for i den blev det bestemt, at læremestrene skulle sende deres lærlinge på handelsskole, så i 1882 blev skolen en realitet. Der blev undervist om aftenen på kursus til

I 1973 blev Nygade lavet om til gågade, og nu tiltrækker den flest kunder.

handelsmedhjælpereksamen, og det foregik på kommuneskolen, indtil en ny lov med overgang til dagundervisning gjorde det nødvendigt med nye lokaler.

I 1965 rykkede handelsskolen ind i den tidligere tekniske skole på Kirkepladsen og blev samtidig en selvejende institution. Fire år senere fik skolen 1-årig handelseksamen og betydeligt flere elever, så planerne om en ny skole trængte sig på igen, og i 1972 blev en nybygget og moderne skole indviet på Vasevej i Rindum. I dag hedder det UCRS med handelsuddannelser på EUX- og HHX-niveau, og handelsforeningerne har en plads i bestyrelsen.

Siden 1960'erne har det også været handelsforeningen, der har stået for utallige festlige aktiviteter og arrangementer i byen, ligesom foreningen var medarrangør af Fjordfesten.

Sikrer levende by

Ringkøbing Handelsforening har i dag 140 medlemmer, og de er med til at støtte den lokale handelsudvikling og sikre en levende by til gavn for såvel fastboende som for byens mange gæster.

Handelsforeningens virke er udvidet i takt med tiden, så den nu skal virke til fremme af handel, turisme, industri og dermed forbundne erhverv samt at varetage medlemmernes

interesser og rettigheder. Det gøres ved blandt andet at markedsføre Ringkøbing som handelsby og ved at afvikle events og aktiviteter i byen gennem hele året.

Nu er det ikke kun bestyrelsen, der arbejder for sagen, for handelsforeningen har organiseret sig med et sekretariat og en købstadschef, der varetager den daglige drift af foreningens aktiviteter.

Ved 100-års jubilæet i 1974 skrev den daværende formand, tømrerhandler Henry Kjeldsen, i jubilæumsbogen:

"De varer, vore medlemmer handler med, har nok undergået en forandring – for en dels vedkommende er det måske mest emballagen – men grundbegreberne at drive forretning på er stadig de samme, og problemerne med restriktioner og prisstigninger går stadig igen."

I dag er konkurrence fra nethandel blevet det største problem for de butiksdrivende. Ringkøbing Handelsforenings formand, Allan Lambæk Steffensen, mener, at den bedste måde at undgå tomme butikker er at gøre det attraktivt at drive forretning i Ringkøbing.

"Jeg tror ikke, at man kan kæmpe imod den udvikling, at folk kører i bil for at handle dagligvarer. Derfor skal vi stadig have en attraktiv bymidte med hygge og intimitet, hvor folk har lyst til at bruge tid og penge", sagde han til Dagbladet Ringkøbing-Skjern i sommer.

Algade var byens vigtigste handelsgade med mange butikker, da handelsforeningen blev stiftet.

Tyendes skiftedag

Maleri af N.P Mols: den malkende pige (Statens Museum for Kunst.)

Af Jens Erik Villadsen

Den 1. november var i århundreder skiftedag på landet. Det var her, at karle og piger skulle fortsætte, eller finde en ny husbond.

Da jeg var ung i 1950-erne og 1960-erne var det stadig almindeligt op til skiftedag, at man i avisen kunne læse annoncer som: "Konfirmeret dreng søges", "Voksen karl søges" eller "Gift fodermester søges". Her var der i mange tilfælde blevet bygget et nyt fodermesterhus til gården.

Derimod fik den konfirmerede dreng og karlen typisk et loftskammer i stuehuset, mod før et hummer ved stalden. Det vender jeg tilbage til. Derimod var der ikke så mange, der annoncerede efter tjenestepiger på det tidspunkt. Det var mest enlige gårdmænd, der søgte efter en husbestyrerinde. Her kunne der være tilføjet "Børn ingen hindring".

Tyendeloven af 1854

Det var helt andre forhold, da 11-årige Mads fra Møborg i 1861 skulle ud at tjene. Her fik han et lukaf ved hestestalden, sammen med et par andre karle. Så var de jo tæt på deres arbejde, og det var ikke meningen, de skulle sove tiden væk.

Der var dog trods alt kommet en lovgivning for tyendet i 1854 - ikke som da hans far, Villads, kom ud at tjene som 8-årig i 1820. Hvorfor den ikke var skrevet ind i grundloven i 1849, ved jeg ikke. Enten havde man ikke nået det, eller man mente ikke, at det var nødvendigt.

Om loven tjente tyendet ret meget, ja, det kan jeg ikke se i dag. Her er nogle udpluk fra den:

Loven slog fast, at husbond, hvis bare han havde mistanke om, "at tyendet havde ytret sig mod ham, er syg eller gravid, kan han nægte at tage tyendet i tjeneste og forlange den løn, der er blevet udbetalt, igen".

Hvis tyendet ville klage over husbonds mishandling og dårlige forhold, var det tyendets opgave at komme med beviser. Her var rygter og formodninger ikke nok. Tyendet skulle stå til rådighed for husbond 24 timer i døgnet. Nægtede tyendet, kunne det blive idømt bøde på mellem 1-10 rigsdaler eller fængsel.

Husbond havde også lov at tugte tyendet:
For pigernes vedkommende til de var 16 år og giftemodne.
For drengenes til de blev 18 år og var parate til at gå ind i militæret.

Ikke ét sted er der nævnt noget om hverken indkvartering eller kost. Tyendet havde ikke mulighed for at få loven ændret. De havde ikke stemmeret. Det fik de først ved grundlovsændringen i 1915.

Medhjælperloven af 1921

Mads' søn, Søren, der var født i 1890, kom til at leve under samme vilkår. Det var blevet lidt bedre, da Søren sønner skulle ud at tjene i 1920- og 30'erne.

I 1921 havde man vedtaget en medhjælperlov, her er nogle udpluk fra den:

§7. "Dersom medhjælperen, som en del af vederlaget har krav på kost, er husbond pligtig til at yde god, sund og tilstrækkelig kost. Hver medhjælper skal have egen kuvert".

Der blev også stillet krav til medhjælperens værelse:

§8. "Medhjælperen, der er henviste til at have natteophold hos husbonden, skal have et lyst og luftigt værelse med aabnelige vinduer. Enhver medhjælper skal have eget senge-sted".

Når medhjælperen først var fæstet, var der ikke mange muligheder for at komme fra tjenesteforholdet før næste skiftedag. F.eks. står der i: §27: "Medhjælperen kan ophæve tjenesteforholdet uden opsigelse, når han kan bevise, at husbonden ved utilbørlig forhold fra sin side har gjort sig skyldig i grov tilsidesættelse af sine pligter".

Altså var det medhjælperen, der havde bevisbyrden. Derimod var det lidt nemmere for husbond at skille sig af med medhjælperen:

§30: "Husbonden kan uden opsigelse ophæve tjenesteforholdet, når medhjælperen skønnes groft at have tilsidesat sine pligter".

Det var 'Medhjælperloven af 1921', mine kammerater arbejdede under i 1960'erne. Siden har såvel landbruget som arbejdsforholdene her ændret sig, så man nu har samme vilkår som det øvrige arbejdsmarked - for de få, der er tilbage.

Også i bybilledet kunne man for få årtier siden se, når det var novemberdag. Der var masser af unge, og forretningerne holdt den 1. november længe åbent.

Det tror jeg ikke længere, at handelsstandsforeningen kalkulerer med.

Kongen og Ejner

Af Jens Erik Villadsen

Her er en lille historie om kongefamiliens uventede besøg i Rom Kirke ved Lemvig engang i 1950'erne. Det er Arne Hartelius (AH), der har fortalt mig den. Han var, udover at være lærer, også kirkesanger i Rom kirke.

"Gammel Ejner" var graver ved Rom Kirke, og Arne Hartelius (AH) prøvede gennem lang tid at få ham til at sige Du til sig.

AH: "Han blev ved med at sige De til mig, selv om jeg flere gange spurgte, om vi ikke kunne være dus".

Ejner: "A høj åltid sagt De til æ præst og æ degn, og det vil a blyv ved med. Men De skal bare blyv ved mæ å sai du te mæ".

En sommerdag lå Ejner og lugede på et gravsted lige inden for indgangslågen til kirkegården, da han ser en familie komme ind: En far, mor og tre halvstore børn. Han ser kun benene, da han ikke finder ulejligheden værd at kikke op - træet af alle de turister, der hele tiden ville se kirken.

Faderen spørger, om der er åben i kirken. "I ka' bære gå ind". Da de er gået forbi, kikker han alligevel op, og stor er overraskelsen, da han opdager, at det er Kongeparret med deres tre prinsesser. Så kan det nok være, at Ejner kom op og spændede hen for at åbne kirkedøren.

Han har selv fortalt historien til Arne Hartelius, så det er ganske vist. Kong Frederik havde sagt til Ejner: "Det er dog en imponerende stor kirke". Hvertil Ejner havde sagt noget i retning af: "Jow, det er et".

På samme rejse i 1954, hvor han besøgte Rom kirke, besøgte Kongen også Holstebro Sygehus.

Tømreren fra Herning, der blev vindmøllefabrikant

Af Ove Nørholm

Christian Riisager (født den 13. januar 1930 i Nordjylland, død den 7. juni 2008) var en rigtig iværksætter og en af de første, der satte vindmøller i en reel serieproduktion. Hans arbejde har også banet vejen for mange andre i denne branche.

Der var mange pionerer, som var årsagen til den store danske vindmølle succes. Men vi kommer ikke uden om Riisager, der i starten var leverandør af et stort antal tilsluttede vindmøller i Danmark.

I 1979 havde Danske Vindkraftværker registreret 24 elektrisk producerende vindmøller i tidsskriftet "Naturlig Energi", hvoraf 18 var Riisager møller. Han havde stor interesse for vindmøller, og allerede som barn byggede han små møller i hjemmet på gården, hvor han voksede op.

Iværksætteren Christian Riisager

Christian kom i tømrerlære og var med til at reparere vindmøller hos landmændene, så han kendte teknikken, der lå bag disse mange forskellige typer gårdmøller.

Han startede som tømrermester i Skærbæk syd for Herning i 1970, og her begyndte han med at bygge en vandmølle med en generator, der lavede jævnstrøm. Men det var vindmøller, der havde hans store interesse.

Han var meget inspireret af Johannes Juul, der var ophavsmænd bag teknologien ved bygningen af den store Gedsermølle.

Johannes Juul havde været på det første kursus som "vindelektriker" i 1904-05 på Askov Højskole, hvor Poul La Cour havde lært ham noget om el producerende vindmøller.

Johannes startede som elinstallatør i Køge i 1914, hvor han var til 1926, da han blev ansat hos det sydsjællandske forsyningselskab

Boe og Christian i baghaven i Skærbæk i 1979 (Privat foto)

SEAS. Her fik Johannes Juul ret frie tøjler til at konstruere den store Gedser vindmølle på 200KW, der kom i drift i 1957. Men nu tilbage til Christian Riisager.

De støbte selv vingerne

Christian Riisager og hans hustru Borghildur (hun blev altid kaldt Boe) var fælles om alt med hensyn til både udvikling og fremstilling af møllerne, og et familiemedlem, der var pilot, kom med ideer til udformningen af vingerne profiler.

Vingerne blev fra starten lavet i limtræ. Senere blev nogle lavet i metal, men til sidst også i glasfiber. Det var Boe og Christian, der i begyndelsen selv støbte glasfibervingerne hjemme på værkstedet.

Christian Riisager var tidligt klar over, at vindmøller, der lavede jævnstrøm, var der ingen fremtid i. Så han arbejdede videre med, at de skulle lave vekselstrøm, og at de skulle være tilsluttet nettet. De fik fremstillet en 7,5 KW mølle, som blev sat op i baghaven.

En efterårsdag i 1975 var han begyndt at tumle med tanken om at lave et eksperiment med at koble den på elnettet og en efterårsdag, hvor vinden gik frisk over Skærbæk, afsluttede hans kone så sin mands spekulationer, da hun konstaterede: »Hvis du vil prøve det dér med at koble ind på nettet, så er det nu.« Nu satte han den til vaskemaskinens stikkontakt, fik møllen i gang og råbte til Boe, om der var noget at se på elmåleren?

Ja, råbte hun tilbage, den løber baglæns.

Nu forsynede møllen deres hus med strøm i 4 dage, og det var uden forsyningselskabets tilladelse.

Forsøget lykkedes med held, og der

sprang igen sikringer. Så nu skulle det forsøges at få en tilladelse fra Herning Kommunale Værker.

Christian Riisager kom ind til afdelingsingeniør S. Lund, som han spurgte: "Kan en asynkronmotor producere strøm, hvis man trækker den hurtigere rundt, end den selv vil?" Det kunne Lund ikke lige svare på, men det kunne Christian, som svarede: "Jeg ved, at det kan den, jeg har prøvet".

Det var selvfølgelig ikke lovligt, så de måtte nu søge om tilladelse hos det dengang eksisterende Elektricitetsråd. Det tog lang tid med en godkendelse, og først den 29. april 1976 kunne Herning Byråds Udvalg for Driftsvirksomheder officielt give tilladelse til en net tilslutning.

Den første tid var der ingen særlig elmåler til vindmøllen, men ejendommens elmåler løb blot baglæns, når møllen leverede mere energi, end husets eget forbrug var, og Riisager havde fået en gunstig aftale, hvor prisen for den solgte el var samme pris, som han betalte for sit eget forbrug. Selve tilslutningen blev foretaget af den lokale, autoriserede elinstallatør.

Vindmøllestart med mange udfordringer

Christian Riisager forsøgte at få tilskud til opstart fra Udviklingsfonden i 1976, men fik afslag, så hans produktudvikling var alene betalt ud af hans egen lomme.

En af Riisagers møller, hvor gearkassen var smadret, købte man på Forsøgsanlæg Risø i 1979. Den blev opstillet på den nyanlagte Prøvestation for Vindmøller, der skulle vejlede forbrugere og ikke mindst fabrikanter, der produ-

cerede vindmøllerne, for at forbedre teknikken til at blive bedre - også hvad angik vindmøllernes virkningsgrad. Møllen var en 30KW mølle. Den stod på Risø fra 1979 til 1985, hvorefter den havnede på Energimuseet i Bjerringbro, hvor den nu er udstillet.

Riisagermøllen på Energimuseet

I alt blev der fremstillet 72 af hans vindmøller i Herning i perioden fra 1976 til 1980. Heri er ikke medtaget Christian Riisager og hustruens Boe's tid på Færøerne fra 1980 til 1985, hvor de have en produktion på 30 vindmøller. En del af disse blev solgt til Californien, men produktionen sluttede med, at en 200KW mølle strandede med et økonomisk kollaps. Så vendte de tilbage til Skærbæk ved Herning, og vindmølleeventyret var nu slut for deres vedkommende.

Riisager fortsatte som tømrer/snedker og begyndte samtidig med også at bygge standure, som var bestilt på forhånd.

Jeg har været på Arkivet i Herning. Her findes der ikke noget om Christian Riisager. Det undrer mig noget.

Boe og Christian på deres værksted i Skærbæk (Privat foto)

LEOPARDEN

Både lokalhistorie og tekstilhistorie

Af Kurt H. Jørgensen

Med udgangspunkt i Ikast er udkommet en bog, "Leoparden", som ud over at være lokalhistorie i allerhøjeste grad også er tekstilhistorie, som skriver sig ind i branchen og fortællingen om Hammerum Herred som tekstilindustriens centrum.

Desuden er det slægtshistorie og erhvervshistorie.

Det hele smelter sammen i en bog, der er skrevet af journalist, forfatter

og tidligere chefredaktør Steen Hebsgaard sammen med tidligere fabrikant Poul Lindy Hansen.

Sidstnævnte har sympatisk besluttet at sende hele salgsindtægten - og vel at mærke ikke overskuddet - videre til to institutioner, hvis indsamlings- og formidlingsarbejde han værdsætter højt, nemlig Tekstmuseet i Herning og Ikast Lokalhistoriske Arkiv.

Fabrikant Poul Lindy Hansen er initiativtager til bogen, og hans egen virksomhed, Lindon, samt hans mange sidebeskæftigelser kunne såmænd have berettiget en bog særskilt, men han har altså valgt, at hans fars og morfars virksomheder (Leopard og BHI) skulle være en del af indholdet, ligesom han afrunder med sin søns firma (NML).

Fire unikke historier

Der er altså ikke tale om én bestemt virksomhed, som går i arv, men fire forskellige firmaer, som også opererer i forskellige perioder med varierende udfordringer.

Fire unikke historier med en rød tråd om iværksætteri. Og dermed en historie, som også portrætterer den særlige iværksætterkultur, som har præget Herning-Ikast-området.

Poul Lindy Hansen har som initiativtager til bogen selvsagt lagt linjen,

og den linje har været præget af åbenhed. Han har givet Steen Hebsgaard frie hænder, og det skal man ikke sige to gange. Derfor fortælles ærligt om både op- og nedture. Vel er der tjent millioner i tekstilbranchen, men der er også smækket mange kasser i med tiden.

Blandt de absolut interessante anekdoter er historien om en af Danmarks rigeste mænd, som konsekvent trak betalingerne - men det var måske derfor, han blev så rig.

Bogen er i format og udstyr at betragte som en coffee table book, om end prisen er mere beskedent.

Den er rigt illustreret med såvel fotos fra lokalarkiverne, de private arkiver samt spritnye fotos. Det har kun kunnet lade sig gøre, fordi nogen har villet fortælle og publicere den historie - og sagt lige ud - selv har villet betale gildet.

Så køb bogen og støt et museum og et lokalarkiv i tilgift.

Poul Lindy Hansen og Steen Hebsgaard: "Leoparden - og generationerne efter"

196 sider, illustreret
Forlag: BBJ

Hardsyssels Årbog

Otte artikler i Hardsyssels Årbog 2024

Af Gudrun Gormsen

Hardsyssels Årbog 2024, der nu er klar til udgivelse og præsenteres på Historiens Dag den 26. oktober på Skærum Mølle, indeholder otte artikler. Her en kort omtale af artiklerne:

* I sommeren 1843 besøgte den unge maler Dankvart Dreyer sin bror i Tørring præstegård ved Lemvig og malede flere billeder fra egnen, især fra Bovbjerg. Thyge Stenstrup fortæller i "Dankvart Dreyer – guldaldermaleren, som opdagede Lemvigegnen" om Dreyer, hans kunst og hans liv.

* Også Franz Jensen beretter om malere, der er inspireret af naturen i Vestjylland, nemlig om kunstnersammenslutningen

"Vestjydske Kunstnere i 50 år 1974-2024."

* I "Historien om Tvis KFUM og Team Tvis Holstebro" følger Hans Henrik Hjermitsev udviklingen i håndboldklubben fra starten i 1942 over den sportslige optur i 1980-erne, gennem professionaliseringen i 1990-erne til opbygningen af TTH fra 2000 til i dag og beretter om de personer, der bar udviklingen frem.

* Ove Urth har også en spændende fortælling på hjerte i "Et eventyr om Lemvig Havn og dens Konger." Det drejer sig om Anders Christensen Rønberg (født 1839), Anders Johan Rønberg (født 1873) og Johan Rønberg (født 1903). De oplevede kriser og krige ude i verden, men kom alle hjem og sluttede deres karriere som havnefoged i Lemvig.

* I en lille sjov artikel, "Telegrafbud i Vemb", fortæller Ole Edvard Mogens om den søndag i april 1980, hvor han havde vagt på Vemb Station og i anledning af en konfirmation også blev telegrafbud.

* Peter Bavnhøj har et stort kendskab til biavlens historie i Danmark, og i "Insekter som husdyr – træk af biavlens historie i Vestjylland" følger han den vestjyske biavl fra oldtiden og op til i dag. Med hedernes opdyrkning steg antallet af biavlere, og en pioner på feltet sidst i 1800-tallet var fotograf Vorbeck fra Holstebro.

Fra 1900 til 1940 var Ringkøbing amt det område, hvor der var mest fremgang og blev produceret mest honning i hele Danmark.

* Esben Graugaard fortæller i "Daniel Nar – den sidste tater i Borbjerg" om en skæbne fra samfundets sociale udkant. Han blev født i 1847 i Trabjerg fattighus og døde i 1922 syg og fattig i Borbjerg. Esben Graugaard beretter indlevende om, hvem han var, og om, hvordan hans liv formede sig.

* I den sidste artikel fortæller Astrid Toftdal Jensen i "Smykket: Magt og pragt i Vestjylland" om det lille, men fornemme og meget sjældne smykke fra vikingetiden, som blev fundet på en mark ved Rysensteen Herregård ved Bøvling i 2021. Et guldsmykke med indlagt emalje, der stammer fra det byzantinske rige.

Den slumrende Holger Danske drog vestpå til Skjern

Af Ove Nørholm

Bronzestatuen af Holger Danske, der stod ved Hotel Marienlyst i Helsingør siden 1907, drog mod Skjern.

Byen Helsingør mistede Holger Danske, fordi Venstre borgmesteren Johannes Hecht-Nielsen tabte til nogle friske erhvervsfolk fra Skjern. De vandt udbudsrunder, da Hotel Marienlyst i 2013 satte kunstværket til salg på det tidligere og nu lukkede Lauritz.com

Skulpturen var blev flyttet flere gange for at give plads til flere til- og ombygninger på Hotel Marienlyst, men i 2013 ville ejerne af hotellet ikke flytte den endnu engang. Nu ville de hellere omsætte kunstværket til kolde konanter.

Det var vurderet til 2,5 mio. kr. af Lauritz.com, men slutprisen efter udbudsrunder endte på 3,2 mio. kr. Det kunne borgmesteren i Helsingør ikke matche. Det kunne de i Skjern. Oveni dette beløb skulle tillægges et auktionsgebyr på 20% samt flytningen og opsætningen af skulpturen på pladsen i Skjern.

Nu sidder Holger Danske og slumrer på Holger Danskes Plads i Skjern, som tidligere hed Mølletorvet. Han skal nu beskytte byen og egnen mod fremmede magter. Han vågner, når

der er brug for hjælp og er straks klar til at drage sværdet imod fjenden. Som sagnet fortæller: "Når Danmark kommer i nød, så vil Holger Danske vågne op og hjælpe."

Gipsmodel på Kronborg

Statuen blev i sin tid bestilt af den daværende direktør på Hotel Marienlyst, Anders Jensen. Den blev udført af billedhuggeren Hans Peder Pedersen-Dam. Kunstneren havde dog gerne set, at skulpturen skulle sættes op i kasematterne under Kronborg Slot, men han måtte nøjes

med, at hans gipsmodel af Holger Danske kom derned.

Pia Kærsgaard fra dansk Folkeparti foreslog i 2013, at Folketinget skulle købe kunstværket og få det opsat ved Christiansborg. Men det blev Skjern, der vandt kapløbet om det landskendte nationalsymbol og fik flyttet det 2 tons tunge kunstværk til Holger Danskes Plads i Skjern.

Siden er der her i 2022 opsat en mindesten for danske veteraner, der er blevet dræbt eller såret i Danmarks kamp for fred og frihed.

LEDER • Bent E. Hansen

Hardsyssel Historisk Samfund med mange udgivelser

Redaktør
Bent E. Hansen

Hardsyssel Tidende er kun 7 år gammel. Hidtil er der udkommet 12 aviser. Så den, du sidder med nu, er nummer 13. Efter det vi hører, modtages avisen godt af mange læsere rundt omkring i det midt- og vestjyske område. Hardsyssel Tidende udkommer to gange om året og trykkes i 2.000 eksemplarer.

I alder er Hardsyssel Tidende en "grønskolling" – sammenlignet med Hardsyssels Årbog, der er udkommet hvert år siden 1907 med mange forskellige artikler. 2024-udgaven af årbogen præsenteres lørdag den 26. oktober på Skærum Mølle ved Vemb.

Fælles for Hardsyssel Tidende og Hardsyssels Årbog er, at de udgives af Historisk Samfund for Hardsyssel. Gennem årene har foreningen udgivet mange bøger og publikationer. Stort set alt, der er udgivet, kan man let få et overblik over ved at gå ind på foreningens hjemmeside www.hardsyssel.org

På hjemmesiden er der bl.a. en oversigt over de mere end 1.000 artikler, der er udgivet i Hardsyssel-årbøgerne – med emner af vidt forskellig art fra det midt- og vestjyske område. Vil man gerne have årbøgerne og andre udgivelser rent fysisk på papir, kan man stadig købe langt de fleste udgivelser, idet vi har de fleste på lager. Priserne, der er meget overkommelige, kan ligeledes ses på hjemmesiden.

I øvrigt er vores lager af udgivelser og depot flyttet til et godt lokale på Skærum Mølle, der er blevet foreningens base og hjemadresse. Alle er meget velkomne til at kontakte os om køb af bøger og udgivelser i forbindelse med vores arrangementer, på telefon eller på mail.

KOMMENDE ARRANGEMENTER I 2024

Historiens dag

finder sted den **26. oktober** og foregår på Skærum Mølle ved Vemb.

Lars Hovbakke Sørensen vil fortælle ganske levende om grundloven som har eksisteret i 175 år.

Den **nye årbog** vil også blive præsenteret og udleveret til medlemmer.

Årsmøde i foråret

– i marts - vil foregå i Holstebro-området.

Se på hardsyssel.org eller næste Hardsyssel Tidende.

Tyge Dinsen

vil holde et spændende foredrag over emnet "Det regionale perspektiv i nyhedsdækningen i Vestjylland".

Efter foredraget er der kaffe og generalforsamling i Historisk Samfund af 1906.

HUSK tilmelding til alle arrangementerne via hjemmesiden: www.hardsyssel.org

Lokalhistorisk Arkiv for Gjellerup Sogn

Arkivet med beskedne rammer men mange medlemmer og mange akvalier.

Læs om det i nyhedsmailen nr. 38 maj 2022 på hjemmesiden hardsyssel.org

Udgiver:
Hardsyssel
Historisk Samfund
af 1906

Ansvarshavende:

Bent E. Hansen
Markvænget 6A, 7441 Bording
Tlf.: 3121 2242
Mail: beh51mr@gmail.com

Hjemmeside: www.hardsyssel.org

Redaktion:

Bent E. Hansen
Jens Erik Villadsen
Annette Holm
Jon Høgh
Ove Nørholm

Layout og prepress:
meller.dk

Tryk: Johansen Grafisk

Skærum Mølle igen-igen

Som mange vil kunne huske, så blev Historiens Dag i 2023 også holdt på Skærum Mølle. Når bestyrelsen for Hardsyssel Historisk Samfund har valgt igen at afvikle dette årlige arrangement på Skærum Mølle, så har det følgende forklaring:

Skærum Mølle er et markant kultursted, der ligger centralt i hele det geografiske område, som Hardsyssel Historisk Samfund dækker. Stedet har fysiske rammer, der kan rumme rigtig mange mennesker. Sidste år var der ikke færre end ca. 130 deltagere i Historiens Dag, der blev holdt i Skærum Møllens lade, der har en god akustik og højt til loftet.

Bl.a. derfor har foreningens bestyrelse besluttet, at Historiens Dag fremover skal holdes på Skærum Mølle. Foreningens to øvrige årlige arrangementer – årsmødet og sommermødet – holdes derimod som hidtil skiftende steder i de seks kommuner, som foreningen dækker. Det er Herning, Ikast-Brande, Holstebro, Ringkøbing-Skjern, Lemvig og Struer kommuner.

www.hardsyssel.org

Klik ind på www.hardsyssel.org Her kan du finde oplysninger om hvad *Historisk Samfund for Hardsyssel* er, læse nyhedsbreve, læse ældre udgaver af Hardsyssel Tidende og meget mere. - Du kan også tegne et medlemskab samt tilmelde dig foreningens nyhedsmail.

BLIV MEDLEM AF HISTORISK SAMFUND

 Bliv Medlem og modtag et gratis eksemplar af foreningens årsskrift

Tilmelding på vor hjemmeside
www.hardsyssel.org

Eller send en mail til foreningens kasserer, Frode Riber
Tlf.: 4077 8033
Mail: fr@friber.dk

KLIK IND PÅ: WWW:HARDSYSSEL.ORG

Historisk Samfund for Hardsyssel
En forening for alle historisk interesserede.
Foreningen arbejder for at udbrede kendskabet til vores egne historie ved:

- at udgive artikler om egen i Hardsyssels Årbog.
- at afholde møder, hvor kyndige folk fortæller.
- at arrangere rundvisninger på historisk interessante steder.

Læs om foreningen og dens arbejde på de øvrige sider. Forhåbentlig får du lyst til at blive medlem straks.

TILMELD NYHEDSMAIL

BLIV MEDLEM

ARRANGEMENTER

HARDSYSEL ÅRBOG

RING
9732 1166

Kompetent Ordentlig Handlekraftig

Hvad mere har du brug for?

Book et møde
landbobanken.dk

